

## ПОБУДОВА СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ УСТАНОВАХ НЕБАНКІВСЬКОГО ТИПУ

**Вступ.** Динамічний розвиток фінансового ринку та зростання можливостей застосування інформаційних технологій призводять до зростання ризиків використання фінансових установ в процесі легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму. Стратегічним напрямком діяльності більшості фінансових систем є протидія і запобігання легалізації тіньових капіталів на всіх рівнях організації, управління і контролю проведення фінансових операцій. Суттєву роль в організації фінансових операцій відіграють банки та інші фінансово-кредитні установи, але, в той же час, саме вони мають найбільші ризики стати посередниками або учасниками сумнівних фінансових операцій, що може призвести не лише застосування до них фінансових санкцій, але й до відкликання ліцензій на право проведення фінансових операцій. Враховуючи значний ступінь державного контролю в сфері банківської діяльності щодо протидії та запобігання використанню банків для легалізації злочинних доходів, на перший план виходять проблеми, пов'язані з можливістю використання інших суб'єктів фінансового ринку в операціях відмивання злочинних коштів. Мова йде передусім про страхові, лізингові та фінансові компанії, платіжні організації, членів платіжних систем, еквайрингові та клірингові установи, товарні, фондові та інші біржі професійних учасників ринку цінних паперів, компанії з управління активами, операторів поштового зв'язку, інші установи, які проводять фінансові операції з переказу коштів та інші.

Зростання фінансових операцій, які проходять через небанківську сферу, обумовлює необхідність підвищення внутрішнього фінансового моніторингу в даних організаціях, оскільки відсутність дієвого механізму протидії легалізації злочинних доходів та чітко прописаних аналітичних процедур проведення внутрішнього фінансового моніторингу призводить до зміщення уваги з банківського до небанківського сектору.

**Аналіз останніх публікацій та досліджень.** Дослідження в сфері внутрішнього фінансового моніторингу знайшли своє відображення у працях багатьох вчених, зокрема Гурія С.Г., Копиленка О.Л., Янушкевича Я.В. [1], Внукової Н.Н. [2], Горінова О. С., Колдовського М. В. [3], Дмитрова С. О. [4], Коваленко В. В., Єжова А. В. [6], Предборського В. А. [8], Кірсанова В.М. [10], Романченка О. [11], Сюркало Б. І. [12], Щербакової О. [13] та інших.

**Невирішені частини проблеми.** Незважаючи на значну кількість наукових публікацій, присвячених проблемі організації фінансового моніторингу та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, проблема залишається остаточно невирішеною. Подальшого дослідження потребує комплекс питань, пов'язаних з організацією внутрішнього фінансового моніторингу в фінансових установах, з'ясування факторів, що впливають на діяльність небанківських установ в сфері запобігання і протидії легалізації злочинних доходів.

Метою статті є дослідження сучасних умов розвитку національної системи фінансового моніторингу, визначення можливих напрямків розвитку внутрішнього фінансового моніторингу в небанківських фінансових установах, виділення принципів діяльності відповідального працівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

**Результати дослідження.** В сучасних умовах актуальним залишається забезпечення збалансованої внутрішньої системи фінансового контролю для реалізації заходів в сфері протидії і легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, або фінансування тероризму. При цьому найбільші ризики виникають у фінансових установах з розгалуженою філіальною мережею, де структура внутрішнього фінансового контролю не може забезпечити захищеність окремих структурних підрозділів та фінансових операцій.

В той же час, виявлення фінансових операцій, які мають незвичний характер фінансової операції, сукупності фінансових операцій, що не мають очевидного економічного сенсу або очевидної законної мети, надає можливість співробітникам внутрішнього фінансового контролю та служби безпеки забезпечити участь фінансової установи у первинному фінансовому моніторингу підозрілих фінансових операцій.

Внутрішній фінансовий моніторинг — це діяльність установи по виявленню фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу, та інших фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів та фінансуванням тероризму [5].

В даний час небанківські установи здійснюють фінансовий моніторинг з урахуванням результатів ідентифікації та вивчення фінансової діяльності клієнта, послуг, що надаються клієнту, аналізу операцій, проведених ним, та їх відповідності фінансовому стану і змісту діяльності клієнта, тобто небанківські фінансові установи, як і банки, мають будувати свою діяльність на основі ризикоорієнтованого підходу.

Оцінювання ризиків суб'єктом первинного фінансового моніторингу здійснюється за відповідними критеріями, зокрема за типом клієнта, географічним розташуванням країни реєстрації клієнта або установи, через яку він здійснює передачу (отримання) активів, і видом товарів та послуг.

Нормативно визначено, що для зменшення виявлених ризиків небанківська фінансова установа повинна вживати заходів, що зокрема включають:

- здійснення поглибленої ідентифікації клієнта та перевірку особи клієнта протягом певного періоду, включаючи його власників;
- додаткові вимоги до клієнта при відкритті рахунка чи встановленні відносин з ним;
- збільшення частоти проведення перевірок особи клієнта, включаючи його власників;
- збір інформації з метою формування уявлення про діяльність клієнта, природу та рівень операцій, що проводяться ним;
- посилений моніторинг операцій, що проводяться клієнтом.

В даний час на долю небанківських фінансових установ припадає менше 4% звітів про операції, які підлягають фінансовому моніторингу. При цьому більше 75% з даного числа звітів надають страхові компанії. Серед загального числа прийнятих на облік ДСФМУ повідомлень щодо підозрілих фінансових операцій переважають повідомлення за ознаками обов'язкового моніторингу (71,6%), а частка повідомлень за ознаками внутрішнього моніторингу складає лише 27,6. Такий розподіл свідчить про незацікавленість власників та керівництва небанківських установ в встановленні мінімальних сум проведення внутрішнього фінансового моніторингу [7].

Ми пропонуємо до даних критеріїв внутрішнього фінансового моніторингу додавати критерії оцінки персоналу суб'єкта фінансового моніторингу та систематизувати фінансові операції в залежності від сучасних тенденцій використання небанківських фінансових установ для легалізації доходів за типами фінансових операцій.

Система внутрішнього фінансового контролю в небанківських фінансових установах повинна мати на меті:

- мінімізацію контактів фінансових установ з наглядовими органами в сфері протидії легалізації злочинних доходів;
- формування критеріїв виявлення підозрілих операцій в процесі моніторингу загальної сукупності фінансових операцій;
- підвищення внутрішньої керованості та зовнішньої інформаційної прозорості фінансово-кредитних установ.

Реалізацію даних завдань при існуванні значної кількості клієнтів та фінансових операцій можна досягнути лише з використанням автоматизованих інформаційних систем, які дозволять проводити об'єктний аналіз можливості участі ініціатора фінансової

операції в процесі легалізації злочинних доходів. На основі узагальнення специфіки діяльності різних за розміром, характером операцій, територіальним розміщенням, структурою клієнтів фінансових установ необхідно сформулювати стратегічний підхід до вибору критеріїв внутрішнього фінансового моніторингу фінансово-кредитних установ, що має включати наступні етапи:

- визначення загальних критеріїв та умов аналізу можливих ризиків та типових ситуацій для легалізації доходів з урахуванням специфіки діяльності фінансових установ, особливостей господарської діяльності клієнтів, можливості використання аналітичних методів;

- структурування та групування фінансових операцій фінансових установ по визначених ризиках та критеріям (групам клієнтів, видам операцій, типам транзакцій, місцю проведення). В рамках даного етапу визначаються операції, які є нетиповими для клієнтів, відділень чи територій;

- оцінка можливих ризиків та загроз використання фінансових установ для легалізації злочинних доходів;

- моніторинг вимог чинного законодавства в сфері протидії і запобігання легалізації доходів, перегляд обраних методів аналіз сучасним тенденціям проведення фінансових операцій, адекватності обраних моделей аналізу, економічним умовам їх реалізації.

Побудований за такою схемою процес внутрішнього фінансового моніторингу дозволить реалізовувати принципи оперативності та превентивності фінансових важелів, оцінювати ризики за окремими критеріями вибору, проводити накопичення інформації та виявляти нетипові фінансові операції з метою подальшої їх перевірки підрозділами фінансової розвідки.

Невідповідність динаміки обсягів фінансових операцій, які здійснюються через фінансові установи (за виключенням банків), показникам повідомлень про підозрілі фінансові операції та виявленим фактам легалізації доходів, а також відсутність жорсткого регулювання з боку ДКЦПФР та Держфінпослуг, надає змогу зробити висновок про необхідність удосконалення системи внутрішнього фінансового моніторингу в небанківському секторі економіки.

Для оптимізації ризиків використання фінансових установ необхідним є розроблення та своєчасне корегування правил та програм проведення внутрішнього фінансового моніторингу з урахуванням сучасних тенденцій розвитку процесів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму. При цьому важливим є створення недержавного центру підготовки персоналу суб'єктів первинного фінансового моніторингу, впровадження в організацію фінансового моніторингу інформаційних систем накопичення даних та передачі інформації до Державної служби фінансового моніторингу в Україні для забезпечення своєчасності надання інформації про підозрілі фінансові операції, оперативності та аналітичності їх обробки, аналізу та систематизації на рівні окремого державного регулятора.

**Висновки.** На основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки та пропозиції:

1. В сучасних умовах внаслідок розвитку інформаційних систем та технологій, зростання доступу клієнтів до нових видів і форм трансформації активів, збільшення клієнтської бази та обсягів операцій динамічно зростає загроза використання небанківських установ для організації процесу легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, або фінансування тероризму.

2. Для забезпечення побудови ефективної системи фінансового моніторингу на рівні окремої фінансово-кредитної небанківської установи пропонується проводити комплексний фінансово-економічний аналіз з метою виявлення нетипових операцій за клієнтами, операціями, територіями і в подальшому визначати причини їх відхилення.

3. Для усунення недоліків організації внутрішнього фінансового моніторингу в регіональних структурних підрозділах небанківських фінансових установ необхідним є забезпечення реалізації принципу незалежності відповідального працівника та посилення організації внутрішнього фінансового моніторингу на рівні територіальних структурних організацій.

В подальшому для гармонійного дослідження системи національного фінансового моніторингу розглядатимуться форми координації діяльності суб'єктів фінансового моніторингу.

**Анотація**

В статті розглянуто організаційні аспекти здійснення внутрішнього фінансового моніторингу в фінансово-кредитних установах, визначено пріоритетні критерії для виявлення підозрілих фінансових операцій.

**Ключові слова:** банк, небанківські установи, фінансовий моніторинг, легалізація доходів, підозріла фінансова операція.

**Аннотация**

В статье рассмотрены организационные аспекты осуществления внутреннего финансового мониторинга в финансово-кредитных учреждениях, определены приоритетные критерии для выявления подозрительных финансовых операций.

**Ключевые слова:** банк, небанковские учреждения, финансовый мониторинг, легализация доходов, подозрительная финансовая операция.

**Summary**

The article deals with the organizational aspects of the internal financial monitoring of financial and credit institutions. Also priority criteria to identify suspicious financial transactions were defined.

**Keywords:** bank, non-banking institutions, financial monitoring, legalization of incomes, suspicious financial transaction.

**Список використаної літератури:**

1. Боротьба з відмиванням коштів: правовий, організаційний та практичний аспекти / С.Г. Гуржій, О.Л. Копиленко, Я.В. Янушкевич та ін. – К. : Парлам. вид-во, 2005. – 216 с.
2. Внукова Н. Н. Основи фінансового моніторингу фінансових послуг.– К.: КНТ, 2009.– 136 с.
3. Горінов О. С., Колдовський М. В. Роль ідентифікації клієнта банку у загальній системі запобігання відмивання грошей комерційного банку // Вісник Української академії банківської справи Національного банку України. – 2007. – № 2. – 120 с.
4. Дмитров С. О. Фінансовий моніторинг в банку : навч. посіб. / С. О. Дмитров, В. В. Коваленко, А. В. Єжов, О. М. Бережний ; за ред. С. О. Дмитрова, В. В. Коваленко. – Суми : Університетська книга, 2008. – 336 с.
5. Закон України „Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму 28 листопада 2002 року N 249-IV .
6. Коваленко В. В., Дмитров С. О., Єжов А. В. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму : монографія. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – 112 с.
7. Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу України // Режим доступу: <http://sdfm.gov.ua> - Заголовок з екрану.

8. Предборський В. А. Детінізація економіки у контексті трансформаційних процесів. Питання теорії та методології: Монографія. – К.: Кондор, 2005. – 614 с.
9. Примірні правила проведення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання і нагляд за діяльністю яких здійснює Держфінмоніторинг, затверджені Наказом Держфінмоніторингу від 01 лютого 2011 № 17.
10. Протидія легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму: навч. посібник / С.Г. Гуржій, С.М. Ключке, В.М. Кірсанов та ін.; Держфінмоніторингу України. – К. Такі справи, 2008. – 560 с.
11. Романченко О. Роль сучасного банку в боротьбі з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом / О. Романченко // Вісник НБУ. – 2004. – № 1(95). – С. 5-57.
12. Сюркало Б. І. Методологічні засади організації фінансового моніторингу // Вісник Української академії банківської справи. – 2003. – № 2. – С. 34 – 36.
13. Щербакова О. Світовий досвід боротьби з відмиванням грошей / О. Щербакова // Вісник НБУ. – 2003. – № 5. – С. 52–55.